

BARBARA SKAŁBANIA¹

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ORCID ID: 0000-0001-6857-1529

ZBIGNIEW OSTRACH²

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu

ORCID ID: 0000-0002-6307-5099

WYCHOWANIE KU WARTOŚCIOM W RODZINIE WIEJSKIEJ – ANALIZA BADAŃ WŁASNYCH

COMING FROM RURAL AREAS – ANALYSIS BASED ON OWN RESEARCH

Abstract

In pedagogics the notion of values is analysed from many perspectives, however, the author of the article looks at it through the prism of the personalistic theory. The article presents the results of a research survey conducted in the group of 160 parents. The results are interpreted against the hierarchy of values based on the concept of integral development and education.

Keywords: values, rural environment, education, family

Abstrakt

Przedmiotem rozważań teoretyczno-empirycznych są wartości w wychowaniu realizowanym w rodzinie ze środowiska wiejskiego. Wartość w pedagogice ujmowana jest z różnych perspektyw, jednak autorzy artykułu dokonują analizy tematu z uwzględnieniem orientacji personalistycznej. Artykuł prezentuje wyniki badań prowadzonych w grupie 160 rodziców przy zastosowaniu techniki ankietowania. Ich wyniki interpretowane są w odniesieniu do hierarchii wartości opartej o koncepcję integralnego rozwoju i wychowania.

Słowa kluczowe: wartości, środowisko wiejskie, edukacja, rodzina

¹ Barbara Skalbania jest doktorem habilitowanym, profesorem UJK w Kielcach, Wydział Pedagogiczny i Artystyczny. W swoich badaniach koncentruje się na zagadnieniach związanych z poradnictwem, pomocą psychologiczno-pedagogiczną i diagnozą pedagogiczną. Badania dla potrzeb prezentowanego tekstu finansowane były z funduszy własnych. E-mail: skalbania@op.pl.

² Zbigniew Ostrach jest doktorem, wykładowcą w Instytucie Pedagogicznym Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu. W swoich badaniach koncentruje się na zagadnieniach związanych z pedagogiką społeczną, przedszkolną i wczesnoszkolną. Badania dla potrzeb prezentowanego tekstu finansowane były z funduszy własnych. E-mail: zostrach@pwsz-ns.edu.pl.

WSTĘP

Współczesność, którą cechuje brak stabilności, płynność i zagubienie człowieka potrzebuje, bardziej niż kiedykolwiek, mocnej i stałej podstawy aksjologicznej, która winna uwzględniać szerokie spektrum wartości, nie tylko tych związanych z ekonomią i przyjemnościami. Rozważania tematyczne wymagają zdefiniowania terminu „wartość”, który jest niejednoznaczny i obecny w wielu obszarach nauki. W bogatej literaturze przedmiotu wartości definiowane są w sensie przedmiotowym i podmiotowym, podkreśla się ich związek z czymś lub kimś (*Słownik Psychologiczny* 1985, Horowski 2008). Zdaniem ks. Leona Dyczewskiego „wartości kształtują człowieka od początku, ukazują kierunek jego działań, integrują go ze społeczeństwem i pozwalają mu tworzyć własną tożsamość. Są stabilizatorem jego rozwoju osobowego i społecznego” (Dyczewski 2001, 39). Shalom Schwartz (1992) uważa, iż wartości są pojęciami lub przekonaniem, które dotyczą pożądanego celu, wykraczają poza to, co konkretne, kierują selekcją i oceną zachowań, a kryterium ważności jest czynnikiem porządkującym. Bazą dla autorskiego opracowania cech wartości była koncepcja Milтона Rokeacha, a ich szczegółowa charakterystyka znajduje się w pozycji Jana Ciecucha (2013, 38-41). Według Schwartza „wartości to poznawcza interpretacja (zwykle przekonanie) motywacyjnego, godnego pożądanego, ponadsytuacyjnego celu” (Ciecuch, 2013, 37).

Jan Paweł II podkreśla, że „wartości są podstawą, która nie tylko decyduje o życiu, ale także określa linie postępowania i strategię, które budują życie w społeczeństwie. Nie można oddzielać od siebie wartości osobistych i wartości społecznych” (Jan Paweł II 1991, 30).

W pedagogice wartości decydują o relacji człowieka ze światem, wyznaczają kierunek edukacji i wychowaniu, odnoszą się zarówno do nauczyciela/wychowawcy jak i ucznia/wychowanka. Jednak Janusz Homplewicz (2000) uważa, że to nie programy, cudowne metody, ale wspólne bycie dorosłego z dzieckiem sprzyja wprowadzaniu go w świat wartości. Wartość nabiera charakteru wychowawczego wtedy, kiedy uruchamia działania nakierowane na indywidualny i społeczny rozwój, kształtuje osobowość człowieka i porządkuje jego relacje ze środowiskiem. Wartości w pedagogice są tematem wielu opracowań naukowych, treści prac takich autorów jak m.in.: Władysław Stróżewski (1992), Waldemar Furmanek (1995), Władysław Cichoń (1996), Mieczysław Łobocki (2006), Janusz Homplewicz (2000), Stefan Kunowski (2004), Hanna Świda-Ziemba (2005), Urszula Ostrowska (2006), Marian Nowak (1996; 2008), Anna Błasiak (2009), Marek Dziewiecki (2011), Krystyna Chałas (2011; 2013), Katarzyna Olbrycht (2012), Marian Śnieżyński (2012), Marek Szalkiewicz (2016).

Zdaniem Katarzyny Olbrycht wartości w wychowaniu spełniają podwójną funkcję: „z jednej strony wyznaczają cele wychowania (stanowiąc ich źródła i uzasadnienie), z drugiej – kryteria oceny działań wychowawczych” (Olbrycht 2012, 91). W wielości ujęć warto odwołać się do definicji, w której wartością jest

wszystko to, co jest „cenne, ważne i godne człowieka, grup i wspólnot ludzkich, co prowadzi do jego integralnego rozwoju, do pełni człowieczeństwa, do rozwoju integracji społecznej zanurzonej w budowie dobra wspólnego” (Chałas 2011, 19). Znaczące w tej definicji jest określenie „rozwoju integralnego”, rozumianego w koncepcjach pedagogicznych jako wzrastanie wychowanka w kilku sferach rozwojowych: biologicznej, psychologicznej, socjologicznej, światopoglądowej/kulturowej (Buk-Cegiełka 2018). Integralna koncepcja rozwoju i wychowania stanowi bazę podjętych rozważań i badań empirycznych.

1. PROCES WYCHOWANIA DO WARTOŚCI

Wychowanie jest kluczowym terminem pedagogiki, ale też pojęciem definiowanym na gruncie psychologii i socjologii. Sięgając do etymologii wyrazu, który oznacza „żywienie, utrzymanie”, można zdecydowanie powiedzieć, iż obecnie takie rozumienie jest mało znane i popularne. Aktualnie termin „wychowanie” bardziej zbliża się do łacińskiego słowa „edukacja”, czyli wyprowadzenie/wychowanie. Zdaniem Stefana Kunowskiego (2004) wychowanie to celowe działania wychowawców/dorosłych na dzieci i młodzieży, czyli wychowanków, w dążeniu do ukształtowania człowieka mądrego i dojrzałego. Uwzględniając niejednoznaczność terminologiczną, wyróżnia on cztery grupy definicyjne wychowania (prakseologiczne, ewolucyjne, sytuacyjne i adaptacyjne). Z kolei Władysław Cichoń ukazuje szersze i węższe ujęcie wychowania, a dla ks. Mariana Nowaka wychowanie stanowi jedną z form działalności człowieka, rodzaj relacji międzyludzkich (Błasiak 2009).

W naukach społecznych wychowanie rozumiane jest jako pomoc w socjalizacji (przyjmowanie i uczenie się ról społecznych), pomoc w inkulturacji (wprowadzenie w kulturę) oraz pomoc w personalizacji (Nowak 1996, 250) czyli tworzeniu własnej tożsamości (Błasiak 2009, 91-93). Wychowanie jest procesem trudnym i coraz bardziej uwikłanym w zagrożenia współczesnego świata, o czym pisze m.in. Joel Bakan w swojej książce *Dzieciństwo w obłączeniu. Łatwy cel dla wielkiego biznesu* (Bakan 2013). Autor dość ostro i emocjonalnie podchodzi do edukacji, rozwoju współczesnych technologii komputerowych (gier i aplikacji mobilnych), które generują przemoc i agresję oraz stanowią duże zagrożenie dla wychowania w duchu wartości tradycyjnych. Uważa on, że dziecko jest łatwym celem dla wielkiego biznesu i chociaż poglądy te mogą wydawać się przerysowane i nieco histeryczne, to jednak uwrażliwiają dorosłych na czyhające wokół zagrożenia i stanowią wyzwanie dla wychowania.

Proces wychowania ku wartościom jest wypadkową zmian rozwojowych jednostki oraz wpływów środowiska. Istotne są zmiany w obszarze poznawczym, społecznym, emocjonalnym czy duchowym jednostki będące źródłem rozwoju procesów myślowych oraz kształtowania się zrębów moralności, które z kolei pozwalają na ocenę siebie samego oraz ocenę innych przez pryzmat prezentowanych zachowań oraz ich konsekwencji. Rozwój moralny człowieka realizuje się w czte-

rech fazach: anomii, realizmu moralnego, relatywizmu moralnego oraz autonomii (Piaget 1967). Uwzględniając koncepcje rozwoju moralnego, należy zaznaczyć, że dziecko do 12. roku życia naśladuje zachowania innych i przejmuje ich wzorce od osób dorosłych znaczących wychowawczo. Dopiero powyżej 12. roku życia rozwija się krytycyzm w postrzeganiu rzeczywistości i wraz z nim pojawia się możliwość dokonywania świadomego wyboru wartości oraz ich internalizacja, przyjmowanie i kierowanie się nimi we własnym życiu.

Wychowanie ku wartościom rozpoczyna się od najmłodszych lat i realizowane jest w relacji dziecka z dorosłym/osobą najbliższą w ich wspólnej zabawie czy innych, wspólnych działaniach. Jako pierwsze pojawiają się wartości uniwersalne: piękno i dobro, prawdomówność, punktualność czy szacunek do siebie i innych, co wynika z codziennych sytuacji i bieżących potrzeb rozwojowych dziecka. Najpierw pojawia się poznanie wartości, później ich identyfikowanie, następnie świadoma realizacja, która wymaga określonej dojrzałości. Janusz Homplewicz procesie wychowania ku wartościom wyróżnia kilka etapów: ujrzenie/dostrzeżenie wartości, jej zrozumienie, fascynacja, przejście i zaistnienie (Homplewicz 2000, 75). W każdym z nich rodzina odgrywa znaczącą rolę.

2. ŚRODOWISKO RODZINNE JAKO ŹRÓDŁO WARTOŚCI

Rodzina od wielu lat stanowi centrum zainteresowań wielu dyscyplin nauki, przedmiot badań empirycznych i wciąż jest odkrywana jako fenomen egzystencji człowieka. W ujęciu socjologicznym jest ona „istotnym elementem społecznych interakcji” (Tyszka 2003, 14). Jest też poligonem wielu doświadczeń dziecka, codziennych eksperymentów, pierwszych sukcesów i porażek, a przede wszystkim przestrzenią uczenia się zachowań społecznych i systemu wartości. Genialność rodziny polega na tym, iż wychowanie w niej realizowane jest w toku zwykłej codzienności, w której zachowania dorosłych/rodziców są naśladowane i przyswajane przez dzieci na drodze uczenia się. Dzieci przejmują od swoich rodziców stany emocjonalne, uczucia, sympatie i antypatie. Oddziaływania wychowawcze rodziców dokonują się w różny sposób i w różnych sytuacjach, np. przez przekazywanie wiedzy, informowanie, wartościowanie zdarzeń i zjawisk, dostarczanie wzorów zachowań, kształtowanie postaw.

Istotnym nośnikiem wartości w rodzinie jest jej kultura, której elementami jest wszystko to, co łączy członków rodziny, np. zasady i normy postępowania, obyczaje, rytuały, symbole, komunikacja, formy spędzania czasu wolnego. I chociaż, jak wspomniano wcześniej, świadome korzystanie z wartości jest udziałem dorosłych, to ich poznawanie i przyswajanie zaczyna się dość wcześnie i ma miejsce w rodzinie.

Współczesny świat jest przestrzenią wielu zagrożeń, bo – jak powiedział Ulrich Beck (2012) – człowiek żyje dziś w czasach światowego ryzyka. Proces wychowania do wartości we współczesnej rodzinie jest zagrożony z uwagi na obecność antywartości czy negatywne wpływy kultury instant/supermarketu. Aktual-

nie obserwuje się orientację na sukces i indywidualne osiągnięcia, co warunkuje kultura indywidualizmu i maksymalna koncentracja jednostki na sobie.

Drugim czynnikiem ryzyka jest nadmierne dążenie do posiadania dóbr materialnych zgodnie z zasadą „mieć, a nie być”. Obdarowywanie dziecka dobrami materialnymi budzi w nim przywiązanie do rzeczy z pomniejszaniem podmiotowości osób najbliższych i obdarzania ich szacunkiem. Kolejne zagrożenie w wychowaniu ku wartościom wiąże się z nadmiernym umiłowaniem przyjemności, co stanowi krok w stronę zacierania się granicy między uniwersalnymi wartościami: dobrem i złem. Stworzenie dziecku nadmiernej swobody i brak wyraźnie określonych granic prowadzi do negatywnych skutków wychowawczych. Równie istotnym czynnikiem zagrożenia jest gra pozorów, w której jednostka nie może być sobą, ale zawsze zachowuje się w taki sposób, aby była pozytywnie odbierana przez innych. Takie zachowanie zniewala, uzależnia osobistą wartość od opinii i ocen innych osób, blokuje osobisty rozwój (Błasiak 2009). Poważnym zagrożeniem wychowania opartego na wartościach jest świat wirtualny, który jest diametralnie różny od świata realnego. W świecie wirtualnym dziecko często spotyka się z przemocą, agresją negatywnymi zachowaniami, co powoduje, iż jego system wartości ulega zachwianiu.

Analizując hierarchie wartości preferowane w rodzinie polskiej, warto odwołać się do badań z roku 2013 oraz 2017 prowadzonych przez Centrum Badań Opinii Społecznej/CBOS. Pierwsze z nich pokazują, iż system wartości Polaków od roku 2005 jest w miarę stabilny, a kluczowe są w nim takie wartości jak: rodzina i zdrowie. Dla 78% respondentów najważniejsza jest rodzina, 58% wybrało zdrowie, a 41% respondentów wybrało spokój (CBOS 2013). Badania z roku 2017 pokazują, iż rodzina jest nadal największą wartością dla 54% badanych, natomiast zdrowie jako najwyższą wartość wybrało 38% osób (CBOS, 2017).

W literaturze tematu istnieje kilka klasyfikacji hierarchii wartości, ale dla celów pracy przyjęto hierarchizację w koncepcji wychowania integralnego (Kunowski 2004; Buk-Cegiełka 2018). Przyjmuje się w niej wartości występujące w kilku warstwach: biologicznej, psychologicznej, społecznej/środowiskowej oraz światopoglądowej. W warstwie biologicznej istotne są takie wartości, jak: zdrowie, wypoczynek, ruch. Z kolei warstwa psychologiczna dotyczy następujących wartości: wiedza, nauka, wykształcenie. W warstwie społecznej/socjologicznej są wartości narodowe, patriotyczne i kulturowe, natomiast warstwa światopoglądowa obejmuje nadzieję i wiarę. Opisany system wartości w ujęciu integralnej koncepcji rozwoju i wychowania stanowi przedmiot badań własnych, których wyniki prezentowane są w kolejnym rozdziale.

3. ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ WŁASNYCH

Badania tematyczne przeprowadzono na przełomie października i listopada 2017 roku w subregionie radomskim leżącym w centralnej Polsce. Wybór regionu radomskiego wynikał z faktu, iż jest to obszar położony w centrum kraju, w któ-

rym kultura środowiska wiejskiego jest typowa dla rejonów wiejskich obejmujących trzy graniczące ze sobą województwa: mazowieckie, świętokrzyskie i lubelskie. Prezentowane wyniki odnoszą się do badanej populacji i określonego terenu, nie mogą być generalizowane i odnoszone do całej populacji rodziców wychowujących dzieci w rodzinach wiejskich.

Metodą badawczą był sondaż diagnostyczny z techniką ankietowania. Grupę badaną stanowili rodzice (160 osób), których dobrano w próbie losowej.

W grupie badanych było zdecydowanie więcej kobiet niżeli mężczyzn. Najlicniejszą grupę wśród rodziców stanowiły osoby w wieku 20-30 lat, bo aż 35 badanych. W wieku 31-40 lat było 22,5% respondentów. W przedziale wiekowym 41-50 lat było 25% badanych, a najmniej liczną grupę stanowiły osoby w wieku 51-60 lat, które w sumie stanowiły 17,5% badanej grupy.

Najmniejszą grupę wśród rodziców stanowiły osoby z wykształceniem podstawowym, osoby z wykształceniem zawodowym stanowiły 15%, z wykształceniem średnim 30%, a najlicniejszą grupę stanowiły osoby z wykształceniem wyższym (37,5%). Rodziny z jednym dzieckiem stanowiły 35% badanej populacji, rodziny z dwójką dzieci to 47,5% badanych, rodziny z trójką dzieci stanowiły 7,5% wszystkich respondentów, a tylko 10% badanych rodziców wychowuje czworo lub więcej dzieci. Z zestawienia danych wynika, że zdecydowanie większa liczba rodzin na wsi posiada więcej niż jedno dziecko. W grupie respondentów 85% pracowało zawodowo, a tylko 15% badanych nigdzie nie pracowało w momencie prowadzenia badań. Podobne badania dotyczące wartości w procesie wychowania rodzinnego były realizowane m.in. przez Ryszarda Skrzypniaka, a ich wyniki zamieszczone zostały w „Rocznikach Socjologii Rodziny” w roku 2000 (Skrzypniak 2000).

Badania sondażowe obejmowały tematykę wartości w trzech obszarach: wartości preferowane przez rodziców w wychowaniu dzieci, strategie przekazywania wartości w rodzinie, oczekiwania i planowanie przyszłości dziecka w oparciu o system wartości rodziców. W niniejszej pracy zaprezentowano tylko fragmenty badań własnych. Wyznacznikiem analiz badawczych były następujące problemy:

1. Jakimi wartościami kierują się rodzice w wychowaniu swoich dzieci?
2. W jaki sposób przekazują oni dzieciom wartości?
3. Jaki obraz dziecka w roli osoby dojrzałej kreują rodzice i za pomocą jakich cech go opisują?

Tabela 1. Wartości w wychowaniu rodzinnym deklarowane przez badanych rodziców.

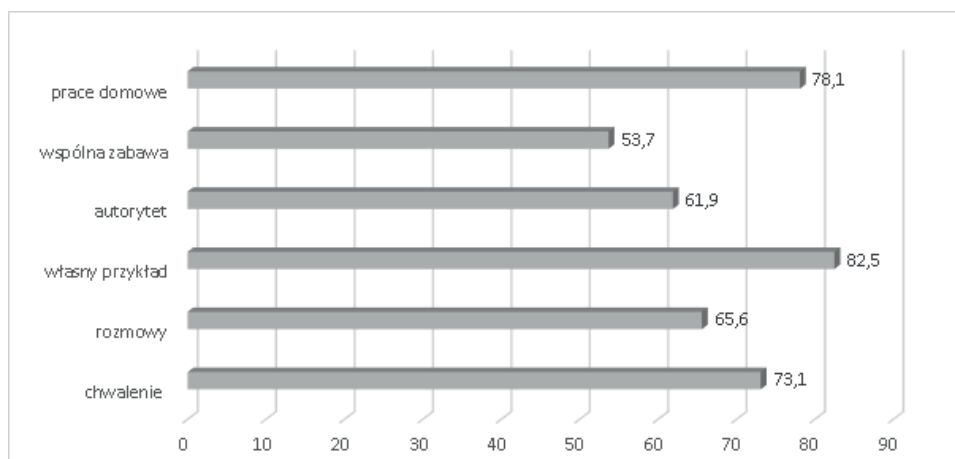
Lp.	Typ/warstwa wartości	N	%
1	Zdrowie/biologiczna	158	98,7
2	Wiara/ światopoglądowa	128	80,0
3	Wykształcenie/psychologiczna	98	61,2
4	Patriotyzm/społeczna	58	36,2

*badani wybierają więcej niż jedną odpowiedź

Badani rodzice deklarują, iż w wychowaniu własnych dzieci najważniejsze dla nich jest zdrowie, następnie wiara, wykształcenie oraz patriotyzm. Kolejne pytanie dotyczyło prowadzenia rozmów z dziećmi na temat wartości. Odpowiedzi rodziców wskazują, iż zdecydowana większość badanych (75%, czyli 120 osób) rozmawia ze swoimi dziećmi na temat wartości, które odnoszą się najczęściej do sytuacji rodzinnej, zdrowotnej czy szkolnej. Przedmiotem rozmów rodziców z dziećmi są tematy związane z nauką, zachowaniem, relacjami rówieśniczymi oraz wiarą. Zdecydowanie rzadziej podejmowane są tematy takie jak: patriotyzm, kultura, wolność. Aż 25%, tj. 40 osób, przyznaje, iż nie podejmuje świadomie rozmów z dziećmi w obszarze aksjologii, chociaż mówienie o wartościach pomaga dzieciom w ich identyfikowaniu i nazywaniu, stanowi naturalną fazę rozwoju aksjologicznego.

Kolejnym obszarem badania były sposoby przekazywania wartości w rodzinie. Ich poznanie oparto na identyfikowaniu działań pozytywnych i negatywnych oraz tradycji rodzinnych.

Wykres 1. Sposoby przekazywania wartości w rodzinie/strategie działań pozytywnych – zestawienie procentowe.

Źródło: Badania własne 2017 r.

Dla zdecydowanej większości respondentów (82,5%) sposobem skutecznego wychowania do wartości jest własne postępowanie będące wzorem dla dziecka, przy założeniu istnienia spójności między deklarowanym a faktycznym zachowaniem. W opinii dużej części rodziców prace domowe wykonywane wspólnie z dzieckiem też stanowią przestrzeń dla przekazywania wartości (78,1%), podobnie jak chwalenie dziecka za dobre zachowanie (73,1%). Znacznie mniej respondentów dostrzega znaczenie autorytetu (61,9%) oraz wspólnych zabaw w procesie przekazywania dziecku wartości (53,7%).

Z przeprowadzonych badań wynika, iż dzieci spędzają dużo czasu na oglądaniu telewizji (według 35% badanych jest to więcej, aniżeli trzy godziny dziennie), co pozwala wnioskować, iż poznają one wartości upowszechniane w mediach,

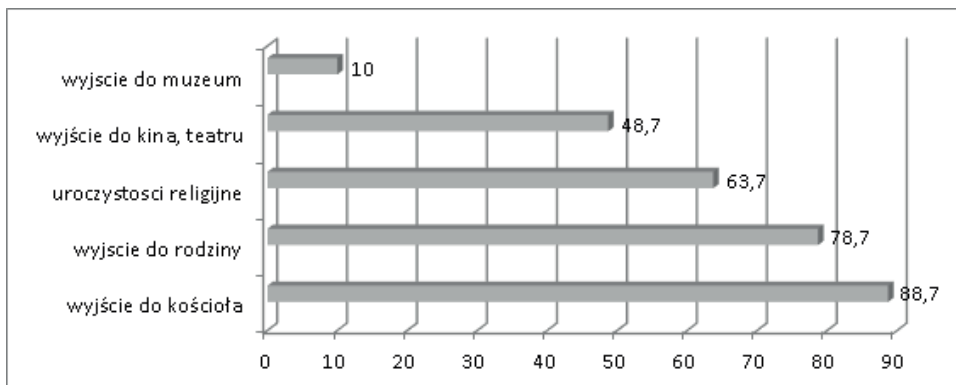
które nie zawsze są spójne z systemem wartości rodziców. Źródłem wartości jest też literatura dla dzieci i młodzieży, dlatego duże znaczenie przypisywane jest takim zachowaniom rodziców, które motywują dzieci do czytania, np. wspólnemu czytaniu z dzieckiem, co jest udziałem zaledwie 25% badanych rodziców. Tylko 58 osób, co stanowi 36,25% badanych, przyznaje, że ich dziecko czasami czyta książki. Wskazuje to na pewne zaniedbania w wychowaniu do wartości intelektualnych/poznawczych w warstwie psychologicznej.

Pozytywna postawa wobec kształcenia i samokształcenia oraz własna aktywność w tym polu stanowią ważny element rozwoju myślenia, wyobraźni, pamięci, uwagi. Są to elementy stanowiące podstawę rozwoju psychologicznej warstwy wartości wychowawczych (Chalaś 2011).

Do grupy oddziaływań negatywnych wpisuje się sceptycyzm rodziców co do korzyści związanych z udziałem dziecka w zajęciach pozalekcyjnych, które ukazują wartość nauki, pracy nad sobą, ale też wartość relacji z innymi i dokonywania wyborów. Zdecydowana większość badanych rodziców nie chce, aby ich dziecko uczęszczało na zajęcia pozalekcyjne, gdyż nie widzą takiej potrzeby. W uzasadnieniu wypowiedzi powołują się na bezpieczeństwo i akcentują siłę władzy rodzicielskiej oraz kontroli nad dzieckiem. Ich sceptycyzm jest wynikiem przekonania o tym, iż dziecko główne wzorce zachowań winno czerpać z domu rodzinnego. W trakcie badań ujawniła się niewielka grupa rodziców (12%), którzy stosują kary i zakazy jako przeciwdziałanie niewłaściwym zachowaniom dziecka i jako ochronę przyjętego i uznanego przez nich systemu wartości. Są to drobne kary typu: zakaz oglądania telewizji, zakaz wyjścia do przyjaciół czy zakaz udziału w ulubionych formach zabaw dziecka. Na szczęście ta grupa rodziców stanowi zdecydowaną mniejszość.

W przekazywaniu i rozwijaniu wartości w wychowaniu rodzice często odwołują się do tradycji rodzinnych, celebryją uroczystości i święta rodzinne. Tym samym kształtują wartości w warstwie światopoglądowej.

Wykres 2. Tradycje rodzinne jako źródło wartości w wychowaniu – zestawienie procentowe.

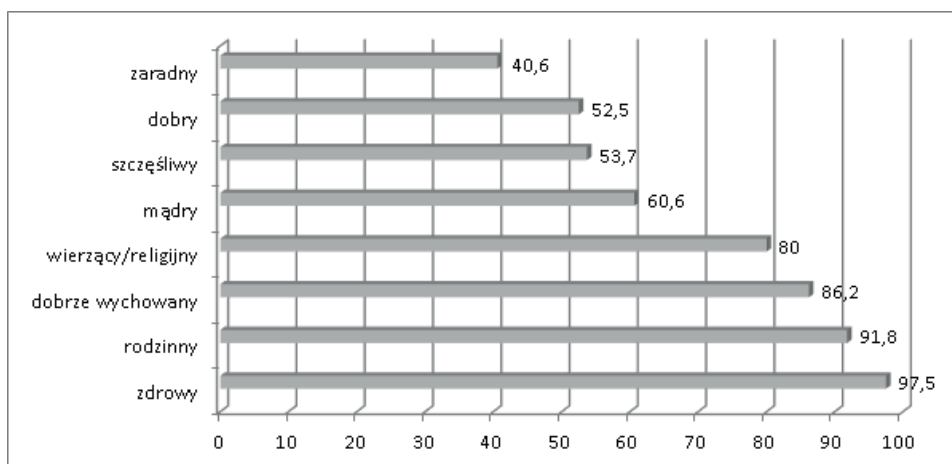

Źródło: Badania własne 2017 r.

Badani respondenci najczęściej wskazują wspólne wyjścia z dzieckiem do Kościoła (88,7%), wyjazdy do rodziny (78,7%), udział w uroczystościach religijnych (63,7%) jako sytuacje, w których mogą dzieciom przekazywać wartości, głównie związane z wiarą/religią. Niemal połowa rodziców (48,7%) deklaruje wyjście z dzieckiem do kina/teatru, a tylko 10% badanych deklaruje, iż chodzi ze swoimi dziećmi do muzeum. Rozkład wyników może być warunkowany miejscem zamieszkania respondentów i ograniczonym dostępem do instytucji kultury.

Trzeci obszar badań dotyczył urzeczywistnienia wartości przez dzieci w ich dorosłym życiu poprzez przypisywanie im określonych cech. Zdaniem Krystyny Ostrowskiej jest to „nabywanie takich ustosunkowań do wartości, że stają się one cechami naszej osobowości. Można więc o człowieku powiedzieć: sprawiedliwy, kochający, dobry, prawy, tolerancyjny, wierzący” (1994, 14). Jest to zatem poszukiwanie odpowiedzi na pytania: Jaką osobę chcę wychować? Jakie ma być dziecko w przyszłości?

Wykres 3. Obraz dziecka w roli dorosłego kreowany przez rodziców – ujęcie procentowe.

Źródło: Badania własne 2017 r.

Dla rodziców ze środowiska wiejskiego największą wartością jest zdrowie ich dzieci (97,5%). Rodzice pragną też, aby w przyszłości ich dziecko szanowało wartości rodzinne (91,8%), było dobrze wychowane (86,2%) oraz wierzące (80%). Najmniej respondentów oczekuje od swojego dziecka zaradności (40,6%). Oczekiwania rodziców co do obrazu dziecka w roli dorosłego pokrywają się z deklarowanym systemem wartości przyjętym w wychowaniu, ale też są częściowo zbieżne z wartościami/dążeniami deklarowanymi w badaniach młodzieży przeprowadzonych przez Walentynę Ignaczyk (2002). Wynika z nich, że dla młodzieży w wieku 16-22 lat najważniejszym celem jest udane życie rodzinne.

Uwzględniając koncepcję integralnego rozwoju dziecka, można wyróżnić następujące wartości wskazywane przez rodziców dzieci ze środowiska wiejskiego: na pierwszym miejscu są wartości witalne (zdrowie, wartości rodzinne), miejsce drugie

zajmują wartości duchowo-religijne, na miejscu trzecim plasują się wartości intelektualno-emocjonalne (wykształcenie, wiedza). Nieco dalej uplasowały się wartości kulturowe i estetyczne zawarte w wytworach kultury wyższej (sztuka, literatura czy muzyka) oraz społeczne, w tym patriotyczne. Mieszkańcy wsi w wychowaniu swoich dzieci bardziej skłaniają się ku wartościom, które odpowiadają kulturze danej rodziny, aniżeli wartościom świata współczesnego, co do których nie są przekonani. W rodzinie własnej upowszechniają oni wartości rodziny pochodzenia, czemu sprzyja atmosfera i specyfika wychowania w mniejszym środowisku.

PODSUMOWANIE

Wyniki badań dotyczą wybranej populacji i nie mają ogólnego charakteru. Pokazują one deklarowane przez rodziców wartości w wychowaniu własnych dzieci. Wynika z nich, iż rodzina ze środowiska wiejskiego jest wierna wartościom witalnym i religijnym. Prawdopodobnie jest to efekt złożonych uwarunkowań społecznych i kulturowych oraz ekonomicznych, a także systemu wartości obecnego w rodzinie pochodzenia ojca lub matki. Bo, jak zauważa Anna Błasiak, „są one rezultatem złożonych historycznie społeczno-kulturowych procesów przemian” (2009, 41). W środowisku wiejskim utrudniony jest dostęp do dóbr kultury (kino, teatr, wystawy, koncerty), a bardzo ważne jest poczucie przynależności do wspólnoty kościelnej, dlatego rodzice wskazują na wartości religijne. Rodzice są zainteresowani wychowaniem własnych dzieci z zachowaniem ich dobrej kondycji zdrowotnej, duchowej oraz rodzinnej. Cenią sobie bliskość z dzieckiem i upatrują dużą wartość w jego aktywności domowej, pomniejszając rolę innych zajęć pozaszkolnych. Badania pokazują pewne niedostatki procesu wychowania, zwłaszcza w obszarze kształtowania wartości intelektualnych i poznawczych przy jednoczesnym uznaniu dla wykształcenia.

Przez pryzmat wartości można poznać, jak rodzice rozumieją i realizują wychowanie swoich dzieci, jaką przyjmują koncepcję wychowania. Z badań wynika, że działania wychowawcze bardziej zmierzają do zapewnienia młodym ludziom bezkonfliktowej adaptacji, udanego życia rodzinnego, aniżeli przygotowania ich do podejmowania decyzji, dokonywania wyborów czy osobistej refleksji. Rodzice przyjmują perspektywę postrzegania dziecka jako formę autoprezentacji (element wizerunku rodzica) (Nowak-Dziemianowicz 2011, 45), a z dużą ostrożnością podchodzą do takich wartości jak wolność czy samorealizacja, które lokują wychowanie w koncepcji emancypacyjnej.

Z analizy wyników badań nasuwa się wniosek, iż przemiany współczesnego świata dotyczą rodzinę w wymiarze aksjologicznym, ale w środowisku wiejskim są one nieco mniej dynamiczne i warunkowane innymi czynnikami, aniżeli w środowisku miejskim, co wymaga dalszej weryfikacji empirycznej. Każda współczesna rodzina, niezależnie od miejsca zamieszkania, powinna realizować proces wychowania w oparciu o wartości, które są uniwersalne, ponadczasowe i decydują zarówno o indywidualnym rozwoju jak również o relacji międzyludzkich. Istnieje potrze-

ba rozwijania świadomości rodziców/dorosłych w zakresie znaczenia wartości jak i sposobów ich przekazywania w codziennej relacji wychowawczej z dzieckiem.

BIBLIOGRAFIA:

- Bakan, Joel. 2013. *Dzieciństwo w obłęzieniu. Łatwy cel dla wielkiego biznesu*, tłum. Hanna Jankowska. Warszawa: Wydawnictwo Muza SA.
- Beck, Ulrich. 2012. *Społeczeństwo światowego ryzyka. W poszukiwaniu utraconego czasu*, tłum. Bogdan Baran. Warszawa: Wydawnictwo Scholar.
- Błasiak, Anna. 2009. *Aksjologiczne aspekty procesu wychowania*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Buk-Cegiełka, Marta. 2018. Szanse wychowania ku wartościom w aktualnej podstawie programowej w świetle integralnego rozwoju dziecka w młodszym wieku szkolnym. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, 37(1), 129- 141.
- CBOS. 2013. *Wartości i normy. Komunikat z badań*. BS/111/2013. Warszawa.
- CBOS, 2017. *Sens życia – wczoraj i dziś. Komunikat z badań nr 41/2017*. Warszawa.
- Chałas, Krystyna. 2011. *Moc wychowawcza przypadkowych zdarzeń w świetle introcepcji wartości*. Kielce-Lublin: Wydawnictwo Jedność.
- Chałas, Krystyna. 2013. Funkcje wartości w wychowaniu. W: *Mały słownik aksjologiczny*, red. Zdzisław Struzik et al., 104-105. Warszawa: Instytut Papieża Jana Pawła II.
- Cichoń, Władysław. 1996. *Wartości, człowiek, wychowanie. Zarys problematyki aksjologiczno-wychowawczej*. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Ciecuch, Jan. 2013. *Kształtowanie się systemu wartości. Od dzieciństwa do wczesnej dorosłości*. Warszawa: Wydawnictwo Liberi Libri.
- Dyczewski, Leon. 2001. Miejsce i funkcje wartości w kulturze. W: *Kultura w kręgu wartości*, red. Leon Dyczewski, 29-47. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Dziewiecki, Marek. 2011. *Rodzina domem miłości i życia*. Lublin: Instytut Edukacji Narodowej.
- Furmanek, Waldemar. 1995. *Człowiek – człowieczeństwo – wychowanie*. Rzeszów: Wydawnictwo Oświatowe „Fosze”.
- Homplewicz, Janusz. 2000. *Etyka pedagogiczna: podręcznik dla wychowawców*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Horowski, Jarosław. 2008. Pedagogika tomistyczna a pedagogika wartości. *Pedagogia Christiana*, 1(21), 241-255.
- Ignatczyk, Walentyna. 2002. *System wartości rodzinnych młodzieży polskiej końca XX wieku*. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej.
- Jan Paweł II. 1991. Orędzie na XVIII Światowy Dzień Pokoju (1.01.1985). W: *Wy jesteście moją nadzieją. Wybór wypowiedzi Ojca Świętego Jana Pawła II do młodzieży*. Warszawa: Stowarzyszenie PAX, Centralny Zespół Młodych.
- Kunowski, Stefan. 2004. *Podstawy współczesnej pedagogiki*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.

- Łobocki, Mieczysław. 2006. *Teoria wychowania w zarysie*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Nowak, Marian. 1996. Znaczenie wartości w procesie wychowania. W: *Człowiek – wartość – sens*, red. Kazimierz Popielski, 241-259. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Nowak, Marian. 2008. *Teorie i koncepcje wychowania*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Nowak-Dziemianowicz, Mirosława. 2011. Narracja – Tożsamość – Wychowanie. Perspektywa przejścia i zmian. *Teraźniejszość Człowiek Edukacja*, 3(55), 37-55.
- Olbrycht, Katarzyna. 2012. Wychowanie do wartości – w centrum aksjologicznych dylematów współczesnej edukacji. *Pedagogia Christiana*, 1(29), 89-104.
- Ostrowska, Krystyna. 1994. *W poszukiwaniu wartości*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Ostrowska, Urszula. 2006. Aksjologiczne podstawy wychowania. W: *Pedagogika. Podstawy nauk o wychowaniu*, t. 1, red. Bogusław Śliwerski, 391-415. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Piaget, Jean. 1967. *Rozwój ocen moralnych dziecka*, tłum. Tamara Kołakowska. Warszawa: PWN.
- Schwartz, Shalom. 1992. Universals in the content and structure of values: Theoretical Advances and empirical tests in 20 countries. W: *Advances in experimental social psychology*, t. 25, red. Mark Zanna, 1-65. London: Academic Press.
- Skrzypniak, Ryszard. 2000. Wartości w procesie wychowania rodzinnego. *Roczniki Socjologii Rodziny*, 12, 31-47.
- Słownik Psychologiczny*, red. Włodzimierz Szewczuk. 1985. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Stróżewski, Władysław. 1992. *W kręgu wartości*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Szalkiewicz, Marek. 2016. Problematyka wychowania w koncepcji pedagogicznej Heliodora Muszyńskiego. *Zeszyty naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy*, 21(4), 93-105.
- Śnieżyński, Marian. 2012. *Dialog w rodzinie*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Świda-Ziemba, Hanna. 2005. *Młodzi w nowym świecie*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Tyszka, Zbigniew. 2003. *Rodzina we współczesnym świecie*. Poznań: UAM.